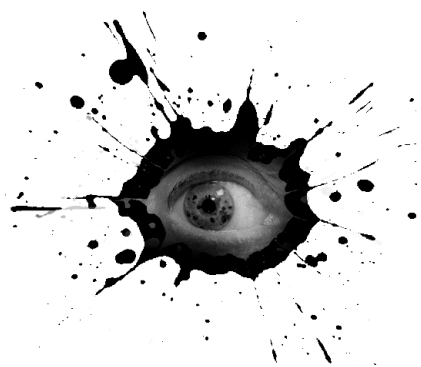

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

ÚJABB KERESZTÖLTÉSEK A HOLMES-SZÖTTÉSEN

Petr Kopl *Poslední případ*

(Az utolsó eset) című képregényéről

Egy táguló
szöveg univerzum ez,
mely minden új művel
kitolja önmaga határait,
s ezzel
visszamenőlegesen
átrendezi maga mögött
a terepet.

A Doyle utáni Holmes-irodalom az utalások és az idézetek irodalma, s mint ilyen a kreatív újrahasznosítás elvén alapul. Ez pedig a bennfentesség, az otthonosság és a cinkosság jóleső érzésével tölti el e szövegek valamennyire is „értő” olvasóit, hiszen mindig egy ismert világban járnak, ismerősek a nevek, a helyszínek, a helyzetek, sőt bizonyos fokig a fordulatok is, csak éppen az aktuális felállás vagy az érvényesülő történetlogika más egy kicsit. Mint egy kártyajátékban: a lapok száma korlátozott, a belőlük fakadó kombinációs lehetőségek azonban szinte kimeríthetetlenek. Annyi különbség azért van, hogy itt nincsenek szabályok, legfeljebb bizonyos motívumok és megoldások gyakoriságából eredő *megszokások*, melyek bármikor felrúghatóak. Egy táguló szöveg univerzum ez, mely minden új művel kitolja önmaga határait, s ezzel visszamenőlegesen átrendezi maga mögött a terepet. Ez a hagyomány folyamatos revitalizációjában érdekelt „tologatás” – szerencsére – nincs tekintettel sem nyelvre, sem nemre, sem korra, sem médiumra.

Már a recepció korai szakaszában különösen intenzív volt az átjárás s ebből adódóan aztán a kapcsolat is szöveg és illusztráció között. Mondhatjuk azt, hogy a Holmes-történetek képi reprezentációja egyidős a megjelenésükkel, hiszen a *Strand Magazine*-ben közölt folytatások Sidney Paget készítette illusztrációi a szövegekkel együttesen formálták a főbb szereplőkről kialakuló kollektív befogadói képzeteket, és hatással voltak e művek számos későbbi álló- és mozgóképi adaptációjára is. Nem egy közülük a mai napig könyvbo-

Sidney Paget illusztrációja *Az utolsó esethez* (The Strand Magazine, 1893, december)

Petr Kopl *Poslední případ* (*Az utolsó eset*) című képregényének borítója

határok folyamatos áthágásával – vándorló szereplőkkel, különálló szüzsék egymásba oltásával, távoli cselekményszálak váratlan keresztezésével – is erősítse a kapcsolatokat. A *cross-over* képregényes változatával van tehát dolgunk, s *Az utolsó eset*

rítókon köszön vissza; például az is, amely a reichenbachi vízesést övező meredek szakadék szélén egymással birkózó Holmes-ot és Moriarty professzort mutatja (vö. *Az utolsó eset*). A detektív kalapja éppen lepottyant a fejről a nagy küzdelemben, elszánt arckifejezése és az, ahogy kezével és lábával átkulcsolja a „bűnözők Napóleonját” pedig már sejtetni engedi, hogy hamarosan mindketten követik majd az emblematisz ruhadarabot a mélybe. Paget a halálugrást megelőző, az előzményekre és következményekre csupán utaló „termékeny pillanatot” (Lessing) ragadta meg, azt, amikor a két azonos kaliberű hős alakja és sorsa ténylegesen és jelképesen is eggyé olvad, s eldől, hogy a „gonosz” csak a „jó” föláldozása árán pusztítható el.

Ugyanezt a jelenetet látjuk Petr Kopl 2013-ban megjelent képregényének, *Az utolsó esetnek*¹ a borítóján is, csak éppen más beállításban és az előbbtitől elütő stílusban. Itt Moriarty magasodik Holmes fölé, s egy tört emel fenyegetően a magasba, a detektív viszont egy balegyenest készül bevinni a szuperbűnözőt erőlködéstől és gonoszságtól eltorzult arcába. Az élénk színekkel kivitelezett rajz figuráinak ábrázolásmódja a karikatúrák hagyományát idézi, ezért a jelenet minden végzetes tragikumára ellenére sem mentes némi komikumtól. Elhamarkodott volna azonban azt mondani, hogy paródiáról van szó, mint ahogy azt is, hogy a cseh művész képi narratívája teljesen mentes volna az ironikus parafrázis elemeitől.

Mielőtt még közelebből szemügyre vennénk a művet, előre kell bocsátani, hogy az egy sorozat, a *Victoria Regina* része, melyben a Kopl által készített Viktória korabeli klasszikus kalandregények, bűnügyi történetek és horror sztorik adaptációi kaptak helyet. Ezek azonban nemcsak formálisan, az eredet közös időintervalluma okán tartoznak össze. Kopl azon igyekszik, hogy a sorozat darabjai között más módon, a fikciós

alábbi elemzésében is ezen összefüggések feltárására fókuszálók majd. Ez azt jelenti, hogy ahol ezt a vizsgált mű szükségessé teszi, szót ejtek a sorozat többi darabjáról is, de – ellenállva a kísértésnek – nem bocsátkozom ezek részletesebb elemzésébe. Ezenkívül szót ejtek a szóban forgó képregény néhány műfajspecifikus vonásáról és a cseh Holmes-recepció vonatkozó fejleményeiről is.

Jóllehet a kiadvány egy Holmes-novella címét viseli, valójában két további (*A zsarolók királya*, *A lakatlan ház*) összeszövésével jött létre. A történeteket – miként a sorozatba tartozó többi képregényt is – prológos és epilógus keretezi. Az előbbi az alkotás körülményeit és az alkotó, John Watson lelkiállapotát hivatott megvilágítani, az utóbbi pedig Holmes „tetszhalálának” és hosszas bujkálásának valódi mozgatórugóit leplezi le. Kopl tehát nemcsak vizuális átkódolást hajt végre, hanem egyúttal átszerkesztést, újrakomponálást is.

A vizsgált képregényben kezdettől fogva hangsúlyos a műfaji és mediális önreflexió. Kopl a történet irodalmisága helyett annak rajzolt mivoltát állítja az előtérbe. Watson nem íróként, hanem rajzolóként mutatja be; egy-két kockán látjuk is, ahogy az általunk éppen olvasott-nézegetett munkáját készíti. *Az utolsó eset* Katona Tamás tolmácsolásában a következő mondattal indul: „Nehéz szívvel fogom meg a tollat, hogy belekezdjek barátom, Sherlock Holmes különleges képességeiről szóló végső beszámolómba.”² Kopl-nál pedig így: „Nehéz szívvel ragadom meg a rajzeszközeimet, hogy minél pontosabban rögzítsem azt az utolsó pár pillanatot, amit drága barátommal, Sherlock Holmessel töltöttem.” (8.) Korábbi kalandjaikat is a folyóiratban közölt „képes történetek” (21.) formájában örökíti meg. Egy alkalommal fel is hívja barátja figyelmét *A sátán kutyájára* (Kopl munkája), Holmes azonban ugyanúgy lenézően nyilatkozik róluk, mint Doyle detektívje Watson – szerinte – túl regényes, tehát nem eléggé tárgyilagos esetbeszámolóiról. Útban Reichenbach felé mégis a kezében látjuk a cseh rajzoló említett képregényét, persze az olvasás közben tett megjegyzései („Csupa képtelenség” 115.) egyértelművé teszik: véleménye mit sem változott az-

óta. Az ironikus önreflexió másik formája az, amikor a szerző egy napilap oldalát idézi be, az adekvát tipográfiával és rovatstruktúrával együtt, s alul egy nyolc panelből álló klasszikus *comic strip* is olvasható (a sorozatot Petr Kopl jegyzi), mely a téma banalitásával és a szerkezet önismétlő jellegével tűnik ki. (108.)

A cseh grafikus főként a kerettörténetben, de néhány kocka erejéig a beágyazott és újraszótt történetekben ugyanúgy egy olyan akvarelltechnikát is alkalmaz, amely a színek és árnyalatok összefolyásával teremt sajátos, a kontúrokat kissé feloldó, de nem megszüntető fátyolos összhatást. Ez különösen megkapó hangulatteremtő erővel bír a ködös londoni miliók, a gázlámpás éjszakai életképek és a madártávlatos város panorámák ábrázolásánál. Az említett technika s ezáltal maga a képregény is mint verbális-ikonikus médium akkor kerül új megvilágításba, amikor tudomást szerzünk Watson – barátja vélt el-

Ködös londoni város panoráma – akvarellal

vesztése miatti – megrendültségéről: „A nyájas olvasó talán megbocsátja nekem azoktól a könnyecsepektől származó foltokat, melyeket az eset rajzolása közben egyszerűen nem tudtam visszatartani.” (13.) A színek foltszerű keveredése innentől fogva a rajzoló zaklatott lelkiállapotának jelévé minősül át, s amit tudatos alkotói eljárásnak gondoltunk, azt véletlen „elrajzolásnak”, tehát „hibának” kellene felfognunk (még hogyha a könnyecseppek láthatólag túl szabályosan is potyogtak a papírlapra).

A vizuális nyomatékosítás némileg hasonló esetéről van szó akkor is, amikor Holmes először ejti ki Watson előtt Moriarty nevét, s az egy vértől csepegő feliratként jelenik meg a háta mögött, a falon. (45.) A megváltozott íráskép, a rikító szín és a rendhagyó elhelyezés előrevetítő funkcióval bír, mivel már jóval azelőtt jelzi a név viselőjének jellemét (hogy egy véreskezű gonosztevőről van szó), hogy azt a kérdező elárulná és bővebben kifejtené. Watson akkor hallja először ezt a nevet, ezért számára az egy semleges, minden különösebb konnotációtól mentes kifejezés. Az eredeti nyomtatott változatban semmi sem árulkodik arról, hogy itt egy, a későbbi események, sőt az egész Holmes-kánon szempontjából is kulcsfontosságú bejelentés hangzott el.

Kopl képregénye jelzett módon írja bele magát a Holmes-szövevénybe, annak mind irodalmi, mind vizuális leágazásaiba. Hol a kánon darabjai között ténylegesen is létező összefüggésekre hívja fel a figyelmet, hol pedig más, a sorozat szellemének megfelelően elsősorban 19. századi szövegvilágokat nyit egybe. Ezen a szinten is folyik tehát a határok kitágítása, s e meglepő találkozásokkal és kereszteződésekkel újabb folytatások csárait hinti el. Kopl fontosnak tartja az intertextusok jelzését, ezért egyrészt az utószóban maga tárja fel – hol többé, hol kevésbé nyíltan – a játékba hozott elbeszéléseket és regényeket, másrészt a képkockáktól jól elkülönülő sárga kis négyzetekbe foglalt feliratokkal hívja fel rájuk a figyelmet. A Doyle-művek közül *A sátán kutyájára* (38, 46, 117.), *A sárga arcra* (51, 63.), *A Négyek jelére* (60.) és *Az ördög lábára* (186.). Ez utóbbi már *A lakatlan ház* befejezésében bukkan fel, amikor is egy zavarodott beszédű, valamitől láthatólag hisztérikusan rettegő férfi topan be a Baker Street-i lakásba, majd mielőtt még elárulhatná jövetele célját, élettelenül rogyik össze. A kliens megérkezése a Holmes-történetek kötelező nyitó szekvenciája, a

befejezés tehát tulajdonképpen egy új (akár képregényes) nyomozástörténet ígérését hordozza; elvarratlan szál, mely már – a szó mindkét értelmében – „átlóg” egy másik világba, egy másik történetbe.

A kortársak művei közül a *Dracula* az, ami háromszor is szóba kerül; először explicit módon, a forrás említésével, a másik két alkalommal azonban csupán egy-egy névbe rejtett utalás révén. Mina Harker Watson pácienseként bukkan fel a történetben, aki férje miatt aggódik, mert az régóta nem adott hírt magáról. A doktor nyugtatni próbálja őt, s biztatja, hogy fogadja el barátjánője meghívását, mondván, hogy „a tengeri levegő és az új barátok bizonyosan jót fognak tenni” neki. (41.) Stoker regényéből tudhatjuk, milyen óriásit téved itt a derék orvos. Pontosításként hozzá kell tenni, hogy Kopl e helyütt nem is a regényre, hanem annak általa készített képregény-adaptációjára hivatkozik.³ A második utalás ahhoz a jelenethez kapcsolódik, amelyben Holmes a *Daily Gazette* 1884. május 7-i számát nyújtja oda Watsonnak, mivel itt egy, a nyomozásuk szempontjából fontos cikk jelent meg. Szerencsénkre a társát más is érdekli a lapból, s elolvassa azt a cikket (s ezáltal bennünket is beavattotakká tesz), mely egy Veresd nevű erdélyi faluhoz közel eső várkastély állítólagos összeomlásáról tudósít. A fantasztikus magyarázatok ellentmondásait feloldandó a lap legjobb munkatársa Van Helsing doktor véleményét is kikéri, aki éppen Londonban tartózkodik (az „Elefántember”-ként elhíresült Joseph Merrick boncolására érkezett), s személyes tapasztalataira támaszkodva tud tárgyilagos beszámolót adni a rossz hírű, babonák övezte kastélyról. A lap közli a híres vámpírvadásznak az épületről készített gyerekes rajzát is. (109.)

Ez a második *Dracula*-utalás természetesen már egy Verne-szöveg emlékéit is mozgósítja (*Várkastély a Kárpátokban*, 1892), újabb korabeli történetszállal színesítve ezzel a viktoriánus comics-sorozat e darabjának amúgy sem fakó epikus szőttesét. Ez a „keresztöltés” korántsem önkényes, s a két mű időbeli közelségén kívül tematikus egyezések is az indokoltsága mellett szólnak. A népszerű francia író e kevésbé emlegetett⁴ (részben magyar vonatkozású) műve ugyanis több ponton is az öt évvel későbbi vámpír-opuszt előlegezi meg. Az Erdélyben játszódó, rejtélyekkel teli cselekmény középpontjában egy meredek sziklacsúcson épült elhagyatott kastély áll, melyet a babonás helyi lakosok képzelete a legkülönfélébb fantasztikus lényekkel (kísértetek, vámpírok, farkasemberek stb.) népesített be. Az épület különc tulajdonosa, bizonyos báró Gortz Rudolf hosszú évek óta elhagyta otthonát, és mivel semmilyen életjelet nem adott magáról, az emberek többsége holtnak hiszi. Persze azért vannak, akik kételkednek ebben – tegyük hozzá: okkal. Kopl elemzett művében egyébként ő lép a halott Moriarty helyébe! Talán nem lepődik meg túlságosan e sorok olvasója, ha elárulom, hogy a cseh képzőművész ennek a regénynek is elkészítette a képregény-adaptációját,⁵ s az eddig ismertetett fogások után talán már azon sem, hogy ebben a főhős kalandjai egy-egy epizód erejéig keresztveződnek Jonathan Harker és *Dracula* gróf egyéni sors történetével is...

A harmadik említés pedig Holmes állítólagos halálának hírével kapcsolatos. A cikkben többek között azt olvassuk, hogy „nem volt még egy esemény (talán a Demeter nevű hajó rejtélyes pusztulásán és közétett hajónaplóján kívül), mely az utóbbi időben jobban felizgatta volna királyi városunk lakóit”. (137.) Az ír szerző klasszikus művéből tudjuk, hogy ez volt az a hajó, amelyen egy ládában rejtőzve *Dracula* gróf eljutott Angliába. A két történet itt még nem találkozik ugyan, csak egyidejűségük hangsúlyozódik, a Holmes-rajongók azonban tudják, hogy a zseniális detektív és az erdélyi vérszívó gróf összeütközésére Loren D. Estleman regényében már sor került (*Sherlock Holmes vs. Dracula*, 1978). Mint ahogy azt is, hogy Bram Stokert szoros barátság fűzte Conan Doyle-hoz, ami nem egy szerzót csábított arra, hogy kri-miszereplőkként is összehozza őket. Graham Moore 2010-

ben megjelent regényében (*The Sherlockian*) együtt nyomoznak egy többszörös gyilkos után, s a könyv végén nemcsak az derül ki, miért szánja rá magát végül Doyle, hogy feltámassza népszerű hősét, hanem az is, miért változik meg a karakter a nagy visszatérést követően.

Koplnak gondja van arra is, hogy a történetet bizonyos hazai irodalmi hagyományokhoz közelítse. A Watson által olvasott lapszám egy kereskedelmi hirdetést is tartalmaz, mely Rossum tökéletesített „félmechanikus segítőit”, azaz robotjait kínálja eladásra (Vö. Karel Čapek: *R. U. R.* című színdarabjával). Egy másik hirdetésben az elhízást segítő Kopl-porról olvashatunk, mely többek között dr. Moreau kutatómunkájának eredményeként született meg. A szerzői önreflexió és a Wells-allúzió kiegészül még egy Čapek-utalással, az illusztrált szöveg sarkában ugyanis ez olvasható: „Szalamandrakon kipróbálva”.⁶ (104.) Hasonló eljáráshoz folyamodott Neil Gaiman a *Smaragd zöld tanulmány* című Holmes-újrairásában, amikor a fejezetek élére korabeli irodalmi utalásokkal „feljavított” fiktív reklámszöveget helyezett el.⁷

Kopl a detektív és orvos barátja kapcsolatát a Holmes-kánon szellemiségének megfelelően ábrázolja. Csak két olyan jelenet van, ahol megszalad a ceruzája, s a viktoriánus etikettet sértő, ezért komikusnak ható kijelentésekkel zökkenti ki a történetbe belefeledkező olvasót.

Az első Holmes híres, szállóigévé vált fordulatához kapcsolódik: *Elementary, my dear Watson*. Mint ahogy azt már a középhaladó Holmes-rajongók is tudják, az ominózus mondat (így, ebben a formában) sosem hagyta el a Baker Street-i nyomozó ajkát, legalábbis Doyle műveiben semmiképp. Az utótörténet egy későbbi fejleményéről van szó, mely a sokszori irodalmi, rádiós és filmes használat következtében emelkedett, mintegy visszamenőlegesen, a kanonikusság rangjára. A mondat kacskaringós eredettörténeténél⁸ fontosabb annak funkciója és állandósult értelme: általában a nagy detektív magyarázatát hivatott felvezetni, mely az adott eset olyan összefüggéseire világít majd rá, amelyek – vele ellentétben – barátja számára egyáltalán nem magától értetődőek. Egy lángelme joviális, leereszkedő megnyilatkozása ez, mely legalább annyira nagylelkű (mindjárt segíték megérteni), mint sértő (a dolog a napnál is világosabb). Érthető tehát Kopl Watsonjának indulatos reakciója a mondat („Vždyť je to tak prosté, Watsoně”) elhangzását követően: „Vždycky, když řeknete tuhle vetu, mám chut’ koptnout vás do zadku.” (105.) Azaz: Valahányszor kiejti ezt a mondatot, kedvem támad fenékbe rúgni Önt.

A másik határsértő, megbotránkoztató mondat Holmes szájából hangzik el. Állandó céltáblája a Holmes-paródiáknak és a komoly vagy komolykodó értelmezéseknek a két férfi lappangó homoszexualitása. Detektívünk azokra a rágalmozókra gondolva, akik a szoros barátságnál többet képzelnek Watsonhoz fűződő kapcsolata mögé, nemes egyszerűséggel annyit mond: „Seru na ně“ (184.) – Szarok rájuk.

Érdeemes hozzátenni, hogy az udvariassági formulák lebontásához és ezáltal egy közvetlenebb, familiárisabb, a csipkelődő és nyersebb kifejezéseket is megtűrő párbeszédstílus kialakulásához nagyban hozzájárult a Guy Ritchie rendezte két Holmes-film is. Itt már a tettegesség nemcsak fenyegetés Watson részéről, hanem beváltott ígéret. Az angol rendező első filmjében a detektív kapja az ütést, nem pedig ő osztja, mint Kopl képregényének borítóján.

Jóllehet a két idézet expresszív stilisztikuma a paródia vagy a szatíra nyelvi légkörének a benyomását keltheti, ebben az esetben azonban mégsem erről van szó. Az arcvonások karikatürisztikus jellege, bizonyos jelenetek (üldözés, verekedés, leszámolás, leleplezés) burleszkbe hajló komikumuk nem szabad, hogy elfedje az adaptáció alapvetően akceptatív mivoltát. Kopl komolyan veszi a bűnügyi szűzsét és a karizmatikus detektív alakját is. Nem hajt végre olyan változtatásokat, amelyek rom-

bolnak a nyomolvasás logikai struktúráját vagy aláásnák Holmes szakmai hitelét. A helyzetek helyenkénti komikussága nem lépi túl egy akcióvígjáték kereteit, sőt talán inkább csak közelít hozzájuk.

Az utolsó eset vizuális narratívája nem mondható sem egyhangúnak, sem unalmasnak. A képkockák formája, nagysága és szerkezeti elrendezése sohasem állapodik meg egy bizonyos típusnál, hanem folyamatosan, szinte oldalról oldalra módosul – akárcsak a látószög. Ebből eredően aztán az oldalak szerkezeti sémája felettébb változatos képet mutat, ami a fokozott dinamikusság hatását kelti. A kettőtől akár nyolc panelig terjedő struktúra mellett találkozunk itt szöveg nélküli (52–53.) vagy minimális felirattal ellátott (123, 134.) osztatlan oldallal éppúgy, mint két oldalon szétterülő ábrával (164–165.). Ezek a megoldások azonban ritkaságszámba mennek, s előfordulásuk sohasem öncélúan dekoratív, hanem az adott cselekményszekvencia természetéből következik.

A nyelvi összetevő nagyobb fokú szabályosságot mutat ugyan (a hagyományos szóbulorékok vannak túlsúlyban), ám korántsem korlátozódik csupán a párbeszéd, helyzetleírások, zajok vagy a belső folyamatok és hangulatok rögzítésére. Ahogy már említettem, Kopl más, egészében vagy részlegesen verbális műfajokat is beépít a történetbe (újsághír, reklámhirdetés, levélrészlet, képregény a képregényben), melyek mindig hordoznak valamilyen többletjelentést is. Ilyenkor változik a betű nagysága, típusa s olykor a színe is, de ez sem hat erőltetetten, és túlzott gyakoriság sem jellemzi ezeket a tipográfiai fordulatokat.

A Victoria Regina sorozat legújabb darabja – *Az utolsó eset* befejezése keltette elvárásokkal szemben – nem *Az ördög lába*, hanem a *Botrány Csehországban*.⁹ Persze Kopl ezt is egy másik népszerű Holmes-novella, mégpedig *A pettyes pánt* kíséretében, azzal összefonva képregényesíti. Szükségszerű, hogy eljutott a címadó történethez, inkább csak az lehet meglepő, hogy a cseh trón politikai skandallumtól rettegő várományosának esetére, mely persze sokkal inkább Irene Adler első felbukkanása miatt örvend kitüntetett figyelemnek, csak most kerített sort. Hiszen ennek az először 1891-ben megjelent elbeszélésnek köszönhető, hogy a cseh krimikedvelő olvasók és részben az írók is egy kicsit mindig is a magukénak érezték a Baker Street-i nyomozó figuráját; mindenestre sokkal inkább, mint mondjuk a magyarok. Hadd utaljak ezzel kapcsolatban néhány irodalomtörténeti összefüggésre.

A Holmes-történetek első cseh fordításai elég korán, már az 1900-as évtized közepén megjelentek,¹⁰ s éreztették hatásukat a befogadó irodalomban is. A detektív bizonyos jellemvonásai vagy módszerei már a cseh krimi megalapozóinak, az 1920-as és '30-as években debütáló Emil Vacheknek és Eduard Fikernek a hőseiben is visszaköszönnének, általában ironikus, de sohasem bántóan szarkasztikus formában. A későbbi fejlemények közül először mindenképpen Jan Zábřana *Vražda pro štetí* (1962) című regényére¹¹ kell utalni, melynek magánnyomozója, Tom Lomal (akit valójában Tomáš Lómalnak hívnak) úgy próbál bizalmat kelteni a kliensekben, hogy irodájában a falat és az ajtókat angol nyelvű feliratokkal és plakátokkal díszíti ki, a könyvespolca kriminalisztikai tárgyú angol kiadványoktól roskadozik, széles íróasztalán pedig olyan jelképes érvényű tárgyak hevernek (látszólag szertelen összevisszaságban, valójában azonban nagyon is átgondoltan összeválogatva), melyek a szakmai hozzáértését hivatottak sugalmazni: mikroszkóp, injekciós fecskendő és egy pipa. A beszédebe – nyelvismeret híján – angol fordulatokat keverő cseh detektív ripacszkodása inkább őt magát, nem pedig a rekvizitumokon keresztül megidézett világhírű kollégáját állítja komikus fénytörésbe.

Külön említendő az a művek, melyek nem megidézik a figurát, hanem folytatják annak kalandjait. Ilja Hurník 1971-ben *Muzikální Sherlock* (Muzikális Sherlock)

címmel humoros, finom iróniával átszótt novellákat tartalmazó kötetet adott ki,¹² melyben kamatoztatta zeneszerzői tapasztalatait. Rudolf Čechura *Případ v Čechách* (1993) című novellájában¹³ (*A csehországi eset*) az immár hajlott korú, de szellemileg még mindig friss detektív egy meghívásnak eleget téve barátjával együtt Csehországba látogat, egész pontosan a híres fürdővároskába, Františkovy Lázněbe, ahol – miként az sejthető – pihenés helyett egy rafináltan kivitelezett gyilkosság megoldásával üdíti fel magát. Petr Macek *Golemův stín* című regényében¹⁴ (*A Gólem árnyéka*) Watson úgy segíti kilábalni barátját az Irene Adler halála okozta depressziójából, hogy egy banálisnak ígérkező csalási ügy nyomozásába vonja be őt, melynek szálai aztán – mint ahogy a neves nyomozópáros útjai is – Prágába vezetnek. Itt pedig olyan figurákkal hozza össze őket a sors, akiket egy – ugyancsak a steampunk előfutáraként számon tartott – népszerű csehszlovák bűnügyi filmkomédiából, az *Adela ještě nevečeřela* (Adél még nem vacsorázott)¹⁵ címűből ismernek a hazai olvasók.

Kopl képregényei tehát egy olyan létező hazai tradíció folytatásának tekinthetők, mely az ír származású angol író munkáit nem pusztán utánzásra vagy megsemmisítő paródiára, hanem – felfogásmódjukban, stílusukban és megcélzott esztétikai hatásaikban is – újszerű művek létrehozására inspiráló szövegtörzshozzájárulásként tekinti. A történetek egymásba csúszása, a szereplők egyik műből a másikba, egyik médiumból vagy jelrendszerből egy másikba való vándorlása, az utalások és idézetek horizontnyitó játéka mintegy kicsiben modellálja azt a nyelvi és képi szemiózisos kölcsönhatásból következő dinamikát, ami a kultúra s azon belül különösen a populáris kultúra működésmódját általában is jellemzi.

Sherlock Holmes csehországi népszerűségét valamelyest mutatja az is, hogy a brünni székhelyű JOTA kiadó immár több, mint húsz tételt számláló Holmes-sorozatának darabjai szinte teljesen elfogytak. A legújabb kötetek ugyan még hozzáférhetőek, a régebbieket és a közelmúltbelieket – különösen a külföldi Holmes-apokrifek (novellák és regények) cseh fordításait – azonban ma már antikváriumokban is hiába keresi az ember. *A sátán kutyája* Kopl készítette képregény-feldolgozásával, mely 2011-ben jelent meg, ugyanez a helyzet; a könyv után kutató minden lehetséges leltőhelyen ugyanabba a mondatba ütközik: *vyprodáno* – elkelt. És ez talán már jelez valamit.

■ JEGYZETEK

1. Sir Arthur Conan Doyle – Petr Kopl: *Poslední případ*. Zonner Press, Brno, 2013. A kiadványra a továbbiakban csupán oldalszámokkal hivatkozom, a szöveget saját fordításomban idézem.
2. Arthur Conan Doyle: *Az utolsó eset*. Ford. Katona Tamás. In: Uő: *Sherlock Holmes emlékiratai*. Európa, Bp., 1974. 259.
3. Bram Stoker – Petr Kopl: *Dracula*. Fragment, Praha, 2012.
4. Hozzá kell tenni, hogy Verne ezen története Oldřich Lipský 1981-ben készült komikus filmadaptációjának (*Tajemství hradu v Karpatech*) köszönhetően (mely egyébként a steampunk egy előfutárának tekinthető) már ezelőtt is népszerűségnek örvendett a cseh és a szlovák közönség körében, nem utolsósorban a kiváló színészi alakításoknak (Michal Dočolomanský, Milan Kopecký, Rudolf Hrušínský) és a szó mindkét értelmében „fantasztikus” kellékeknek és szerkezeteknek (Jan Švankmajer munkája) köszönhetően. A vizsgált képregény(ek) szempontjából nem mellékes mozzanat, hogy a filmben a főszereplő Teleki gróf jellegzetes Holmes-jelmezben (lehajtható fülű vadászsapka, hosszú, pelerinszerű kockás köpeny) feszít.
5. Jules Verne – Petr Kopl: *Tajemství hradu v Karpatech*. Zoner Press, Brno, 2012.
6. Az összefüggések feloldásához lásd a cseh szerző 1935-ből származó *Válka s mlouky* (Harc a szalamandrakkal) című antiutópisztikus regényét.
7. A további részletekhez lásd a novelláról adott elemzésemet: Benyovszky Krisztián: *Baker Street-i színjáték*. Kalligram 2009/7–8. 107–112.
8. A Doyle-tól kölcsönvett elemekből összeállított mondat első előfordulását P. G. Wodehouse 1915-ben megjelent *Psmith Journalist* című regényéhez kötik.
9. Sir Arthur Conan Doyle – Petr Kopl: *Skandál v Čechách*. Zoner Press, Brno, 2013.
10. Josef Hrabák: *Napínavá četba pod lupou*. Československý spisovatel, Praha, 1986. 42.
11. Jan Zábřana: *Vražda pro štetí*. Mladá fronta, Praha, 1989. 22. A regény újabb kiadásán (Moba, 2007) társszerzőként már Josef Škvorecký neve is szerepel. A *štetí* egyaránt jelent szerencsét és boldogságot is, a gyil-

kosságot ennek érdekében követik el, ezért a címet, a körülményes fogalmazásmód elkerülése végett, *Szerencsés gyilkosságként* fordítanám.

12. Ilja Hurník: *Muzikální Sherlock*. Československý spisovatel, Praha, 1971.

13. Rudolf Čechura: *Případ v Čechách*. In: *Uő: Dr. Sherlock Holmes v Čechách a jiné případy*. Mladá fronta, Praha, 2011. 238–260.

14. Petr Macek: *Golemův stín*. Jota, Brno, 2007.

15. Az 1977-ben bemutatott filmet ugyanaz az Oldřich Lipský rendezte, aki a korábban már említett *Várkastély a Kárpátokban* adaptációját. A főbb szerepekben is ugyanazokat a színészeket láthatjuk, s a vizuális kivitelezést ezúttal is Jan Švankmajer animációi teszik felejthetetlené.

